

UNIVERSITATEA „BABEȘ – BOLYAI”

CLUJ- NAPOCA

FACULTATE DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

**ȘCOALA DOCTORALĂ DE RELAȚII INTERNAȚIONALE ȘI
STUDII DE SECURITATE**

*Prevenirea și combaterea criminalității asupra
bunurilor de patrimoniu cultural național și
internațional în mediul online*

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

Dr. Habil. Cristian Anton Găzdac

Student – doctorand:

Loredana Florea

2020

Rezumat

Cuvinte cheie: licitație, licitații online, licitații trucate, case de licitații autenticitate, proveniență, metode de contrafacere, falsificare, piața, contabandă, licit/ ilicit, restituire, returnare, muzee, dealeri, legislație.

Obiectivul protecției patrimoniului cultural național și internațional în contextul impactului fenomenului globalizării și a digitalizării asupra comerțului cu antichități și opere de artă nu poate fi asigurat decât dacă se realizează o adaptare la mutațiile și evoluțiile înregistrate în ultimii 20 de ani.

Piața patrimoniului cultural s-a transferat în această perioadă preponderent în spațiul virtual, care nu are norme și reglementări transnaționale clar stabilite și eficient implementate. Cererea de pe piața operelor de artă și artefactelor a crescut vertiginos cu efectul aplicării unei presiuni crescânde asupra pieței și oferirea perspectivei obținerii de venituri facile ridicate, ceea ce a stimulat traficul cu obiecte de patrimoniu cultural. Presiunea cererii a avut două efecte: intensificarea braconajului arheologic și a jafurilor, concomitent cu inundarea pieței cu falsuri prin folosirea filierei traficului cu antichități. Cea mai mare piață de patrimoniu cultural la nivel mondial este SUA, secondată de țările vestice din Europa, în principal Marea Britanie.

Scopul lucrării este să stabilească care este statusul actual al protecției patrimoniului cultural la nivel național și internațional prin plasarea în era digitală și contextul globalizării a comerțului cu bunuri de patrimoniu cultural, individualizând licitația.

Provocările pe care le ridică schimbările majore în comerțul cu bunuri de patrimoniu cultural produse de intrarea în era digitală și fenomenul globalizării ridică o serie de întrebări la care în cadrul cercetării depuse am căutat să răspundem:

- Care este eficiența protecției asigurate de cadrul juridic de la nivel național și internațional comerțului online care depășește granițele naționale?
- Cum s-a adaptat licitația în era digitală și care sunt vulnerabilitățile?
- Care este rolul și valoarea documentării surselor de proveniență?
- Dacă procedura de restituire a bunurilor tranzacționate ilegal este funcțională și ce dificultăți întâmpină?

Lucrarea de față a analizat cadrul juridic dedicat protejării patrimoniului cultural național și internațional, respectiv modul în care normele legislative în vigoare funcționează, concordanța

acestora. În acest sens s-a avut în vedere realizarea unei definiții clare a contextului în care infracțiunile aduc atingere acestuia, propuneri de sistematizare a incriminărilor, dar și analiza elementelor constitutive ale infracțiunilor respectiv fixarea lor în cadrul normelor legislative în vigoare.

Cercetarea a avut un caracter aplicat prin raportarea la cazurile semnificative în care bunuri de patrimoniu cultural au fost deteriorate, pierdute sau tranzacționate pe piața națională și internațională. Unele dintre aceste cazuri au fost analizate prin prisma reglementărilor prevăzute de legea nr. 182/2000 privind protecția patrimoniului cultural mobil sau de O.G. nr. 43/2000 privind protecția patrimoniului arheologic și declararea unor situri ca zone de interes național. De asemenea au fost utilizate instrumentele legislative internaționale furnizate de Convenția UNESCO din 1970/ 1972, Convenția UNIDROIT din 1995, respectiv reglementările legislative ale fiecărui stat în parte.

Astfel teza este structurată în cinci capitole: Cap. I *Introducere*, Capitolul al II-lea *Licitația - formă de tranzacționare a bunurilor de patrimoniu cultural*, Capitolul al III-lea *Documentarea surselor de proveniență - cheia prevenirii și combaterii comerțului ilegal cu artefacte*, Capitolul al IV-lea *Restituirea bunurilor de patrimoniu cultural – prevenirea și combaterea comerțului ilegal*, Capitolul al V-lea *Concluzii generale*.

Capitolul I Introducerea prezintă motivația și necesitatea temei abordate prin plasarea în contextul actual, precum și metodologia de cercetare utilizată.

Capitolul al II-lea *Licitația - formă de tranzacționare a bunurilor de patrimoniu cultural* este dedicată analizei evoluției istorice a licitației, atât în România, cât și la nivel internațional, surprinzând și normele legale incidente din plan comercial și al protecției patrimoniului cultural. Studiul de caz a analizat aplicabilitatea legislației menționată mai sus în următoarele cazuri relevante: Plăcuțele votive dacice Bitus, Statueta scribului Sekhemka;76 de artefacte egiptene.

În prezent majoritatea licitațiilor sunt online, chiar licitațiile organizate de casele de licitații au o componentă online, fiind anunțate pe Internet pe site-ul propriu cu afișarea catalogului și prezentarea caracteristicilor, existând posibilitatea participării online la licitații, care sunt transmise live de către casele de licitații. Site-urile de licitații exclusiv online au cunoscut o dezvoltare vertical ascendentă, precum: eBay, eBid, Bonanza, Webstore.com, OnlineAuction.com. Cel mai mare site de licitații online eBay avea la începutul anului 2018 peste 162 de milioane de utilizatori înregistrați. Cele mai importante case de licitații la nivel mondial sunt Christie's și

Sotheby's, care au instituit un duopol asupra celor mai valoroase vânzări de obiecte de artă și antichități.

Tendința este de creștere exponențială a licitațiilor online, inclusiv a comercializării bunurilor de patrimoniu cultural, care pot face obiectul vânzării. În acest context, din punct de vedere al protecției patrimoniului cultural cel mai ridicat risc este reprezentat de lipsa unui control al caracterului licit al vânzării de artefacte prin asigurarea respectării la nivel internațional a prevederilor Convenției UNESCO din 1970, iar în plan național a legislației statelor de origine a bunurilor de patrimoniu cultural.

Miza o reprezintă documentarea sursei de proveniență legală. Problema cea mai importantă este ridicată de lipsa obligației prezentării documentelor de proveniență pe majoritatea site-urilor de licitații online. Dacă în cazul caselor de licitații există obligația respectării prevederilor legale și a verificării sursei de proveniență, în cazul site-urilor online această obligație nu există. În lipsa unei autentificări a sursei de proveniență pe site-urile de licitații online există riscul să fie comercializate falsuri.

Valoarea licitațiilor organizate de casele de licitații este net superioară celor realizate prin site-urile exclusiv online: licitațiile cu valori ce variază între mii și sute de milioane de euro se derulează prin casele de licitații, în timp ce valorile antichităților tranzacționate prin site-urile de licitații sunt cuprinse între câțiva euro și maxim câteva mii sau zeci de mii de euro. Explicația constă în garanțiile privind autenticitatea și caracterul licit oferite de casele de licitații.

Licitările online la nivel global nu sunt reglementate în acord cu legislația internațională de protejare a patrimoniului cultural și legislațiile naționale, cu excepția caselor de licitații, celelalte site-uri de licitații online nu au obligația și nu verifică sursa de proveniență a bunurilor de patrimoniu cultural mobil. Lipsa de reglementare a licitațiilor online permite vânzarea ilicită de artefacte și pierderea pentru patrimoniul cultural universal a unor bunuri cu valoare istorică, culturală, științifică și materială ridicată.

Capitolul al III-lea *Documentarea surselor de proveniență - cheia prevenirii și combaterii comerțului ilegal cu artefacte* este dedicată fenomenului traficării ilegale a bunurilor de patrimoniu cultural. Atunci când artefactele sunt furate se pierde în primul rând din valoarea lor prin eliminarea de multe ori a legăturii cu contextul în care au fost descoperite. Furtul artefactelor nu ar fi posibil și nu ar avea amploarea actuală dacă nu ar exista o piață de desfacere pe care pot fi obținute venituri semnificative. Jefuitorii, hoții și contrabandiștii de artefacte sunt conectați de

piața antichităților prin intermediari, care creează aparența de legalitate în scopul facilitării exportului ilegal prin producerea de documente false, care să ateste proveniența și să permită vânzarea/achiziția pe piața antichităților la prețuri ridicate. Intermediarii sunt veriga cea mai importantă și provin din rândul: comercianților de artă, curatorilor și personalului muzeelor, colecționarilor de artă, oamenilor de afaceri, funcționarilor publici.

Secțiunea *Studii de caz* cuprinde spețe care ilustrează traseul pe care bunurile de patrimoniu cultural îl urmează în comerțul ilicit, care începe în faza de aprovizionare, continuă cu faza de transfer sau în dezvoltarea legăturilor criminale în faza de cerere și faza de vânzare finală. Orice intervenție, care vizează combaterea comerțului ilegal cu bunuri culturale ar trebui, prin urmare, să fie realizată în fiecare etapă a lanțului de aprovizionare. Cazurile analizate din această perspectivă au fost: Statuia Afroditei „Getty”, Vas de libații religios tip Mesomphalos din aur din Grecia antică, Statueta Kourus.

Având în vedere numărul ridicat de bunuri de patrimoniu, contrafăcute sau cu documentația de origine falsificată, introduse pe piață coroborat cu tehnologia evoluată implicată în contrafacere și raportat la costurile presupuse de testarea și expertizarea autenticității se impune o precauție extrem de ridicată în achiziționarea artefactelor de pe piața liberă, dar și de la comercianții de antichități. Pe de altă parte artefactele, care dețin documente de proveniență, pot să fie falsuri sau să aibă documentația falsificată, singurele garanții privind autenticitatea urmând a fi obținute din verificarea și prin alte surse a documentelor de proveniență și analiza realizată de un expert din domeniu.

Documentarea provenienței conservă valoarea și importanța istorică a bunurilor de patrimoniu cultural prin păstrarea trasabilității și a legăturii cu contextul de origine. Totodată este singura modalitate în care poate fi certificată autenticitatea artefactelor și evitate contrafacerea și falsurile, create pentru a induce în eroare cumpărătorii de bună credință. Un alt efect este că artefactele, care au proveniența documentată, sunt valorificate la prețuri superioare pe piața bunurilor de patrimoniu cultural.

Capitolul al IV-lea *Restituirea bunurilor de patrimoniu cultural – prevenirea și combaterea comerțului ilegal* este dedicat importanței restituirii, modalităților de restituire, diferențelor terminologice privind restituirea versus returnarea/ repatriere respectiv reținere/păstrare, prevederilor legale care reglementează restituirea/ returnarea bunurilor de patrimoniu cultural și interesul acordat procedurii.

În secțiunea *Cazuri ilustrative de bunuri de patrimoniu cultural restituite* au fost analizate o serie de spețe relevante: Spiralele Dacice, Piatra Rosetta și Epoeea lui Ghilgames.

Abordarea orientată spre interes în gestionarea restituirilor urmărește să ofere cel puțin patru contribuții suplimentare la dezbateră privind restituirea și returnarea materialelor culturale:

- o analiză a deficiențelor regimului juridic existent al dreptului internațional și al practicilor actuale ale statului în soluționarea litigiilor de restituire,
- o analiză a diferitor părți interesate implicate în litigiile de restituire, a motivelor și intereselor respective,
- identifică interesele comune în materie de patrimoniu cultural bazate pe concepte juridice dezvoltate recent de drept internațional, și anume „moștenirea comună a omenirii”, „preocupare comună”, „responsabilitate comună, dar diferențiată” și „cooperare internațională”,
- o analiză detaliată - atât din punct de vedere juridic, cât și din probleme de politică - a gamei largi de mecanisme complementare și alternative la practicile actuale de restituire.

Aplicarea acestor mecanisme complementare și alternative poate produce rezultate cu beneficii multiple pentru toate părțile implicate în litigiile de patrimoniu cultural internațional.

Capitolul al V-lea *Concluzii generale* rezumă o serie de propuneri precum:

- Reglementări specifice privind vânzarea la licitație în mediul online.
- Punerea în aplicare pe piața patrimoniului cultural, cu precădere cea online, a filtrului provenienței prin instituirea obligației prezentării documentelor de proprietate, prin care este verificată originea, cu efect preconizat în scăderea dramatică a artefactelor obținute în mod ilicit prezentate spre vânzare și diminuarea braconajului arheologic. O componentă importantă a acestui filtru o constituie prevederea prezentării unui certificat de export la momentul scoaterii din țara de origine și importului în țara destinație, fiind limitată astfel considerabil contrabanda cu obiecte de patrimoniu cultural.
- Crearea de principii generale în domeniul restituirii și returnării pe baza a trei considerente: în primul rând, dreptul internațional al tratatelor nu recunoaște în mod adecvat interesele diferitelor părți interesate implicate (inclusiv „interes comun” pentru protecția patrimoniului cultural); în al doilea rând, deși acordurile bilaterale pot fi, în general, mai eficiente în recunoașterea intereselor părților particulare implicate, acestea nu sunt, în general, capabile să-și actualizeze aceste interese în mod uniform datorită puterii inegale

de negociere; și în al treilea rând, aceste acorduri bilaterale nu oferă motive pentru soluționarea unor cazuri similare. În schimb, principiile generale pot facilita soluționarea litigiilor de restituire, chiar în lipsa instrumentelor legale aplicabile și a competențelor de negociere ale părților implicate.

Soluționarea litigiilor de restituire pe baza intereselor comune poate facilita dezvoltarea de soluții durabile și de cooperare. În funcție de nevoile părților implicate, există o varietate de soluții complementare și alternative. Acestea includ: acorduri de împrumut temporare sau permanente și / sau schimbul de materiale culturale; fabricarea de replici; returnarea fizică a obiectului solicitat fără transfer de titlu; precum și custodia comună și / sau gestionarea partajată.

Pentru a interveni eficient în stoparea sau diminuarea comerțului online cu bunuri de patrimoniu cultural propunem adoptarea următoarelor măsuri:

- Instituirea unui filtru de către platformele online în cazul menționării domeniilor conexe patrimoniului cultural prin necesitatea aprobării constituirii contului/grupului de către o structură din cadrul conducerii platformei;
- Prevederea obligației existenței unei forme de autentificare a identității persoanelor care utilizează un cont sau au calitatea de membri într-un grup;
- Solicitarea obținerii și prezentării unui aviz/autorizații de specialitate din țara de origine a persoanei implicate;
- Stabilirea obligației prezentării documentelor de proveniență sau de achiziție a bunurilor de patrimoniu cultural tranzacționate;
- Aplicarea de sancțiuni pentru platformele online de tranzacționare în cazul
- neaplicării filtrelor și controlului asupra comerțului ilicit cu antichități.

Evoluția pieței cu bunuri de patrimoniu cultural a pășit într-o altă eră prin valorificarea oportunităților oferite de fenomenul globalizării și digitalizare, iar protecția patrimoniului cultural nu mai poate fi realizată eficient de actualul cadru juridic de la nivel internațional și național din majoritatea statelor privind protecția patrimoniului cultural. Practic este o piață care nu se supune unor reglementări, singura limitare existând prin eventualele măsuri adoptate de platformele online în cazul unei sesizări. Neadoptarea unui set de măsuri juridice sau de reglementare online în următorii ani va avea ca efect continuarea exploziei criminalității cu bunuri de patrimoniu cultural național și internațional în mediul online cu afectarea iremediabilă a moștenirii culturale universale.

Cuprins

1.	Introducere	1
1.1	Metodologia utilizată	2
2.	Licitația - formă de tranzacționare a bunurilor de patrimoniu cultural	7
2.1	Definirea termenului de licitație	7
2.2	Scurt istoric	8
2.3	Licitația în mediul online	10
2.4	Tipuri de licitații	13
2.4.1	Licitațiile publice	13
2.4.2	Licitațiile private	15
2.5	Cadrul juridic	18
2.5.1	Licitațiile online	18
2.5.2	Patrimoniul cultural național	19
2.5.3	Patrimoniul cultural internațional	22
2.5.4	Categoriile de artefacte catalogate după sursa de proveniență	22
2.6	Caracterul infracțional al licitațiilor și prevenirea	23
2.7	Cazuri ilustrative de bunuri de patrimoniu cultural scoase la licitație	25
2.7.1	Plăcuțele votive dacice Bitus	25
2.7.2	Statueta scribului Sekhemka	29
2.7.3	76 de artefacte egiptene	32
2.8	Concluzie	34
3.	Documentarea surselor de proveniență – cheia prevenirii și combaterii comerțului ilegal cu artefacte –	37
3.1	Documentarea provenienței bunurilor de patrimoniu cultural	37
3.2	Clasificarea surselor de proveniență a artefactelor	46
3.2.1	După caracterul legal:	47
3.2.2	După origine sursele de proveniență sunt:	57

3.3	Cadrul juridic	59
3.3.1	În România	59
3.3.2	La nivel internațional	68
3.3.3	Tipologia furtului bunurilor de patrimoniu cultural	71
3.3.4	Mijloace de combatere a traficului ilicit	76
3.4	Metode științifice de stabilire a autenticității și provenienței artefactelor	83
3.4.1	Metodele optice de investigație:	85
3.4.2	Metodele fundamentate pe fenomenele fizico – chimice evolutive în timp:	87
3.4.3	Metodele care corespund unei clasificări cronologice și geografice geografice în raport cu activitățile umane și evoluția lor:	94
3.5	Falsificarea surselor de proveniență și a artefactelor	95
3.5.1	Falsificarea documentelor care atestă proveniența legală	95
3.5.2	Metode de contrafacere a artefactelor	104
3.6	Circulația pe piață a artefactelor cu documentația falsificată sau contrafăcută	109
3.6.1	Statuia Afroditei „Getty”	118
3.6.2	Vas de libații religios tip Mesomphalos	120
3.6.3	Statueta Kourus	123
3.7	Concluzii	128
4.	Restituirea bunurilor de patrimoniu cultural- prevenirea și combaterea comerțului ilegal	130
4.1	Importanța restituirilor de bunuri de patrimoniu cultural	130
4.2	Abordări terminologice	132
4.3	Tipologie	140
4.3.1	Restituirea obiectelor culturale pierdute în timpul războaielor	140
4.3.2	Restituirea obiectelor culturale exportate ilicit	141
4.3.3	Restituirea obiectelor culturale către țara de proveniență	142
4.3.4	Restituirea bunurilor culturale către proprietari de drept / privați	144
4.3.5	Restituirea obiectelor culturale oamenilor sau comunităților	147

4.4	Prevederi legale care reglementează restituirea / returnarea bunurilor de patrimoniu cultural	149
4.4.1	În România	149
4.4.2	La nivel Internațional	150
4.5	Interesul asupra restituirilor de bunuri de patrimoniu cultural	170
4.5.1	Interesul privind litigiile de bunuri de patrimoniu cultural internațional	171
4.5.2	Statul	172
4.5.3	Entități private - dealeri de artă, colecționari și casele de licitații	177
4.5.4	Muzeele publice și private	180
4.5.5	Comunitățile științifice	182
4.5.6	Popoarele indigene, gupuri etnice și religioase	185
4.5.7	Comunitățile Intenaționale	192
4.6	Cazuri ilustrative de bunuri de patrimoniu cultural restituite	196
4.6.1	Spiralele Dacice din Aur din munții Orăștie	196
4.6.2	Piatra din Rosetta	259
4.6.3	Epopoea lui Ghilgameș	265
4.7	Concluzii	271
5.	Concluzii	278
5.1	În plan juridic	278
5.2	În planul evoluției pieței patrimoniului cultural / licitației	279
5.3	În planul documentării provenienței	281
5.4	În planul problematicii restituirilor	282
5.5	Propuneri de lege ferenda	289
6.	Anexe	292
7.	Bibliografie	298